

ASPECTE PRIVIND METODOLOGIA ATESTĂRII, CONFIRMĂRII ȘI RECUNOAȘTERII STATUTULUI PRIVILEGIAT AL UNOR CATEGORII SOCIALE AUTOHTONE DIN BASARABIA (1812-1847)

DOI: <https://doi.org/10.52673/18570461.23.2-69.14>

CZU: (478)"1812-1847"

Doctorandă **Elena FRUMOSU**E-mail: frumosu.e@gmail.comORCID ID: <https://orcid.org/0009-000-26005-1064>

Școala doctorală Științe umanistice a USM

ASPECTS ON THE METHODOLOGY OF THE ATTESTATION, CONFIRMATION AND RECOGNITION OF THE PRIVILEGED STATUS OF SOME AUTOCHTHONOUS SOCIAL CATEGORIES FROM BESSARABIA (1812–1847)

Summary. The importance of the multi-aspectual study of the complex political and social processes, which followed after the annexation of Bessarabia to the Russian Empire, derives from the need to establish a concrete model for the incorporation of privileged native social categories into the socio-administrative system of the Russian Empire based on old documents preserved in families. For this reason, approaching the documentary aspect of the process is indispensable and enlightening, contributing to the studies of previous authors. The research undertaken is focused on the typological characterization of the respective documents and on the interdependence between the rights of the autochthonous privileged social categories in Bessarabia and the documentary evidence of their attestation, confirmation and recognition.

Keywords: Bessarabia, documentary aspect, old documents kept in families, attestation, confirmation, recognition, privileged status.

Rezumat. Importanța studierii multiaspectuale a proceselor politice și sociale complexe, care au urmat după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, derivă din necesitatea de a stabili un model concret de încorporare a categoriilor sociale privilegiate autohtone în sistemul socio-administrativ al Imperiului Rus care a avut la bază documentele vechi păstrate în familii. Din acest considerent, abordarea aspectului documentar al procesului dat este indispensabilă și edificatoare, contribuind la studiile autorilor precedenți. Cercetările întreprinse se axează pe caracterizarea tipologică a documentelor respective și pe interdependența dintre drepturile categoriilor sociale privilegiate autohtone din Basarabia și dovezile documentare de atestare, confirmare și recunoaștere a lor.

Cuvinte-cheie: Basarabia, aspect documentar, documente vechi păstrate în familii, atestare, confirmare, recunoaștere, statut privilegiat.

INTRODUCERE

Anexarea părții de răsărit a Moldovei la Imperiul Rus și procesul încorporării forțate a spațiului pruto-nistrean în sistemul socio-administrativ imperial rus reprezintă o problemă care se află în centrul investigațiilor actuale dedicate istoriei Basarabiei. Procesele complexe din primii ani după anexare sunt studiate în istoriografie, mai cu seamă, prin prisma politicii de rusificare a populației, a intereselor fiscale ale administrației imperiale ruse din Basarabia și în legătură cu aceasta se pun accente pe situația socioeconomică a boierimi. În acest context este imperioasă abordarea unor aspecte mai puțin studiate ale problemei care vizează atestarea, confirmarea și recunoașterea statutului privilegiat al unor categorii sociale privilegiate autohtone din Basarabia în anii 1812–1847.

ASPECTUL DOCUMENTAR: DE LA DOCUMENTE VECHI PĂSTRATE ÎN FAMILII LA COLECȚII ȘI FONDURI DE DOCUMENTE BASARABENE

În continuare vom analiza aspectul documentar al procesului de preservare a unor drepturi personale nepatrimoniale în Basarabia în anii 1812–1847, pornind de la realitatea că în cercetările efectuate documentul reprezintă atât o sursă de studiere a evenimentelor socio-administrative importante, cât și obiectul de studiu propriu-zis. Pentru completarea unor lacune istoriografice privind aspectul documentar și contribuția adusă la realizările autorilor precedenți referitoare la atestarea, confirmarea și recunoașterea statutului privilegiat al unor categorii sociale autohtone după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, am

apelat la o categorie de surse noi, mai puțin studiate, ce reprezintă documente particulare și cele care au fost emise de instituțiile statului: Domnie, Sfatul domnesc (divan), dregătorii, sau din sfera dreptului civil, cum sunt zapisele de vânzare-cumpărare, donații pentru atestarea și confirmarea anumitor drepturi, documente vechi de familie pe care le definim ca: *totalitate a documentelor create de instituții/autorități de stat sau de persoane fizice, ce vizează membrii unei sau mai multor familii, provenite dintr-un strămoș comun sau înrudite prin alianță, servind ca dovezi în procesul atestării, confirmării și recunoașterii apartenenței la o categorie socială privilegiată și încadrării lor în sistemul socio-administrativ al Imperiului Rus.*

Sintagma *documente vechi păstrate în familii* se utilizează în istoriografia română începând cu secolul al XIX-lea [1]. Ulterior, în studiile referitoare la documentele bisericești din parohiile basarabene sunt consemnate referințe la documente de familie care aparțineau unor neamuri de mazili, definite ca documente de proprietate ale neamului. Acestea se transmiteau din generație în generație și consfințeau depozitarului drepturile sale, de obicei, asupra pământului, apoi și asupra altor forme de avere mobilă și imobilă [2]. Aspectul documentar al cercetării, reflectat prin prisma documentelor vechi păstrate în familii [1] care oferă date noi despre condițiile în care s-a derulat procesul atestării, confirmării și recunoașterii statutului privilegiat al categoriilor sociale autohtone din Basarabia, relevă informații și despre cotidianul vieții particulare într-un context mai general, întregind pe această cale tabloul epocii în care se producea trecerea de la relațiile medievale la cele de tip modern în ceea ce privește principiile stabilirii ierarhiei sociale.

În primii ani după anexarea Basarabiei, aplicarea legislației imperiale ruse privind drepturile persoanelor de origine nobilă [3] a determinat recunoașterea statutului social privilegiat doar unor reprezentanți ai boierimii autohtone din Basarabia, fără a ține cont de categoria socială privilegiată autohtonă din care făceau parte¹. Semnalăm, în acest context, dificultățile de ordin juridico-administrativ apărute din cauza deciziei autorităților imperiale ruse de a demara procesul recunoașterii drepturilor personale nepatrimoniale prin atestarea și confirmarea individuală a dreptului la un statut privilegiat în Basarabia în temeiul documentelor vechi păstrate în familii care erau diverse din punct de vedere al tipologiei, formei de redactare a conținutului, emise în Moldova medievală.

¹ Privilegiul consta în transmiterea prin ereditate a dreptului de scutire de impozite pentru boieri și dreptul de a plăti un singur impozit – „dajdia” – pentru mazili și ruptași.

Aceste acte, precum am menționat, capătă în condițiile aplicării legislației imperiale ruse un rol pe care până în anul 1812 nu l-au avut sau l-au avut doar unele tipuri de acte și doar într-o perioadă determinată de timp în Principatul Moldovei: ele devin dovezi cu valență juridică pentru atestarea și confirmarea unor drepturi personale nepatrimoniale. Subliniem, de asemenea, că în Principatul Moldovei din categoria documentelor vechi păstrate în familii făceau parte și actele de drept civil [4] emise, cu precădere, în temeiul unor drepturi patrimoniale care conțineau ca parte componentă și dovada unor drepturi personale nepatrimoniale, acordate prin hrisoave/cărți domnești ca acte solemne.

În procesul nemijlocit al examinării acestor documente în comisiile de specialitate, atunci când au fost stabilite drepturile titularilor, proces care a început în instituțiile basarabene din anul 1812, s-a realizat prima sistematizare a actelor vechi păstrate în familii pe inventare [5]. Apoi documentele primare se adunau în cutii, lăzi, mape, sau dosare, în funcție de tematica și volumul materialului acumulat, fiind gestionate până la soluționarea solicitării sau expediate altor instituții de stat după competență: Judecătoriilor, Departamentelor Consiliului Regional, Vistierilor etc. Inițial, documentele personale recepționate serveau ca material documentar primar în baza căruia instituțiile din Basarabia eliberau acte de sorginte imperială rusă: certificate, adeverințe, atestate etc. Totodată, sistematizarea și uniformizarea documentelor personale examinate de comisiile de specialitate prevedea arhivarea sau distrugerea lor (în cazul când acestea erau considerate inutile).

În Basarabia, arhivarea documentelor parvenite de la persoanele fizice, acestea constituind în mare parte documente vechi păstrate în familii, a fost realizată de instituțiile care le examinau în conformitate cu practica stabilită în Imperiul Rus. Așadar, în fondurile și colecțiile de documente formate inclusiv de Consiliul Regional al Basarabiei, Adunarea Deputaților Dvorenimei/Nobilimii etc. se regăsesc și aceste categorii de acte. La fel s-a procedat cu documentele boierimii autohtone, sistematizate de Comisia de examinare a documentelor instituită în anul 1821 [6] în procesul elaborării Listei nobililor pentru a fi înregistrați în Cartea Genealogică a Nobilimii din Basarabia care se regăsesc în Fondul documentar „Adunarea Deputaților Nobilimii din gubernia Basarabia, 1822–1917” (Fond nr. 88, ANA, DGAN) [7]. Acest registru a fost întocmit în baza unui algoritm ce denotă sistematizarea conform următorilor indicii: 1) Gradul (rangul), numele și titulatura nobilului/dvoreanului; anii și funcția în care s-a aflat (pentru funcțiile milita-

re se indicau rezervești); 2) Starea civilă; copiii de sex masculin: numele, vârsta și funcțiile în care se află (după caz); 3) Proprietățile funciare deținute și numărul țăranilor de pe moșie, potrivit ultimului recensământ; 4) Fiii nou-născuți.

Ulterior, documentele transmise în arhiva Cancelariei guberniale au fost sistematizate pe fonduri și colecții de către Comisia Gubernială Științifică a Arhivelor din Basarabia conform tipului actelor (hrisoave, testamente, acte de vânzare-cumpărare etc.); public sau privat; conform raportului juridic (dispozitiv/probatorii); forma de păstrare (originale, copie, ciornă). O altă sistematizare a fost efectuată mai târziu, în perioada interbelică, în Arhivele Statului din Chișinău avându-l ca director pe Leon T. Boga. Aceeași clasificare este reflectată în ediția *Documente basarabene*, în care actele sunt grupate pe volume în funcție de tipul lor: hrisoave domnești, scrisori și răvașe, foi de zestre, testamente și danii etc. [8].

DOCUMENTE CU CARACTER GENEALOGIC ÎN PROCESUL PREZEVRĂRII UNOR DREPTURI PERSONALE NEPATRIMONIALE ÎN BASARABIA

Un gen relevant de documente păstrate în familii, dovezi pentru atestarea, confirmarea și recunoașterea statutului social privilegiat în Basarabia au fost spițele de neam, de moșie și arborii genealogici. Profesorul P. Zahariuc, analizând acest subiect, constată că Gh. Ghibănescu considera spița de neam document istoric de primă importanță, elucidând deosebiriile dintre spițele de neam boierești și spițele răzeșești [9], accentuând că spițele răzeșești reflectă *succesiunea* proprietății comunității răzeșești [10]. În același context, Gh. Bezviconi menționa că spițele veritabile erau confirmate de lista documentelor pe care se bazează [11]. Studiind acte care includ informații genealogice, D. Berindei subliniază necesitatea trecerii de la cazuri individuale, de la o persoană sau o familie la cercetări „de mai largă respirație” [12, p. 7], deoarece îmbinând datele diverselor izvoare istorice cu cele genealogice putem înainta în cunoaștere, fără a ne limita doar la cazuri individuale sau la cele ale unor familii, pentru a înțelege mutațiile și evoluția societății în ansamblul ei [12]. În aceeași ordine de idei, S. Bacalov afirmă că în condițiile în care lipsește un studiu general istorico-genealogic asupra boierimii, cauzalitatea unei serii de fenomene și evenimente de o importanță mai mică sau mai mare pentru istoria Țării Moldovei rămâne fără explicație, situație ce duce frecvent la apariția interpretărilor și concluziilor preconcepute [13]. Autorul este de părere că studierea evenimentelor și a

fenomenelor socioeconomice și politice majore are o importanță considerabilă, însă estomparea particularului împiedică crearea unui tablou istoric integral și armonios.

Cercetând diverse spițe de neam și de moșie, M. Ciubotaru (România) considera că definiția genealogiei ar trebui reformulată, deoarece finalitatea cercetărilor genealogice are în vedere nu doar aspectul evenimential al fenomenului istoric, ci poate contribui la înțelegerea unor procese sociale, economice, juridice, religioase, culturale și morale. În opinia cercetătorului astăzi genealogia propune o diversitate de abordări și interpretări care constituie un adevărat progres față de mai vechiul mod de abordare a genealogiei, marcat de o concepție factologică [14]. Relevanța spițelor în procesul studierii unor procese istorice este accentuată de autor și prin faptul că, fiind întocmite cu precădere pentru consolidarea raporturilor de rudenie, aceste surse contribuie la înțelegerea unor domenii extinse [14], iar importanța lor devine din ce în ce mai pregnantă în studierea evenimentelor istorice care au produs modificări ale proprietăților funciare, transformări administrative și de ordin socioeconomic.

În același context, A. Pînzar califică spițelă genealogice drept acte oficiale, deoarece pentru a-și asigura poziția în ierarhia socială a imperiului, boierii din Basarabia au fost obligați de autorități să-și argumenteze documentar statutul privilegiat în condițiile noii stăpâniri, inclusiv prin intermediul arborilor genealogici. Autorul menționează că după 1812, în Principatul Moldovei, mai cu seamă pe timpul domniei lui Scarlat Callimachi, este semnalată întărirea practicii de alcătuire a spițelor ca acte oficiale, emise inclusiv sub semnătura domnească. La această modalitate de atestare a poziției sociale, menționează autorul, au recurs mai cu seamă boierii care aveau proprietăți în părțile Moldovei incluse după anexare în cele două mari state vecine: Austria și Imperiul Rus [15]. Importanța acestor acte este reflectată în lucrările istoricului V. Tomuleț, care pune în valoare Dosarele familiilor nobiliare din Basarabia din sec. al XIX-lea în calitate de sursă importantă în studierea luptei boierimii basarabene pentru confirmarea titlurilor nobiliare [16] și analizând conținutul acestor unități de păstrare arhivistică caracterizează arborele genealogic ca dovadă al statutului privilegiat [17].

Interesul față de spițele genealogice a sporit în contextul anexării Basarabiei de către Imperiul Rus și al efortului depus de către boierimea din Principatul Moldovei de a-și păstra poziția privilegiată în ierarhia noii guvernări, iar procesul complex al încadrării reprezentanților boierimii moldovenești din Basarabia în sistemul de stări al Imperiului Rus a confir-

mat importanța acestor acte personale. Documentele respective ne permit să analizăm în profunzime, pe de o parte, transmiterea din generație în generație a proprietății funciare a unui neam prin „moșie” și a proprietății devălmașe în cote părți prin „răzășie”, iar pe de altă parte, să urmărim evoluția acestor tipuri de relații socioeconomice sub regimul imperial rus. În consecință, odată cu încorporarea forțată a părții de răsărit a Moldovei în Imperiul Rus, familii noi, care nu aveau nimic în comun cu boierimea locală și drepturile ei, au fost recunoscute în calitate de *dvorenii* basarabeni și din contra, familii vechi boierești, descendente din foștii dregători ai Țării Moldovei, retrogradate [18].

Importanța acordată actelor vechi păstrate în familii în anii 1812–1847 în procesul prezervării statutului social privilegiat a determinat interesul sporit al persoanelor de origine nobilă față de documentarea istoriei propriilor familii, ceea ce a condus la extinderea practicii de întocmire a genealogiilor, care consolidau din punct de vedere oficial și validau în instanțe legăturile de rudenie. Astfel reiterăm faptul că atunci când, din varii motive, la prezentarea dovezilor unui drept în temeiul hrisovului/cărții domnești de originalul căruia titularul nu dispunea pe moment, în sistemul probatoriu se acceptau dovezi indirecte care dovedeau drepturile ascendenților: părinților, bunecilor, până la a treia generație [19]. Spre exemplu, dacă bunicul pretendentului la un statut privilegiat în Basarabia a fost dregător după anul 1734, dar nepotul nu dispunea de actul respectiv, atunci erau acceptate actele tatălui său, adevăruri eliberate de Divanul Moldovei. Suplimentar erau prezentate acte care demonstau raportul de rudenie dintre acestea. Importante în această situație devin mențiunile de la baza spiței, spre exemplu: „Această spiță de neam a lui Simion Bădicu din Bădiceni este alcătuită din spusele lui Condurachi Sanii și Ștefan Dorohoi” [20, f.1].

Spitele genealogice se acceptau ca dovezi concludente pentru a asigura legătura dintre alte tipuri de acte vechi de familie sau materiale documentare: hrisoave/cărți domnești și testamente sau dintre cărți de mazil și registrele metrice/parohiale. Dacă în spiță nu se indica rangul boieresc, documentul reprezenta o dovadă mai puțin convingătoare. De regulă, în denumirea spițelor se indica persoana pentru care a fost întocmit documentul, fiind menționate rangurile deținute pe moment și cele din trecut cu prepoziția *Biv*. Spre deosebire de spițele de neam și de moșie, arborile genealogice a avut menirea să confirme drepturile personale nepatrimoniale moștenite, prin expunerea legăturilor dintre generații și legitimarea lui prin semănătura domnului țării.

În concluzie menționăm că documentele vechi păstrate în familiile reprezentanților categoriilor sociale privilegiate autohtone au asigurat titularilor și moștenitorilor lor atestarea, confirmarea și recunoașterea unui statut social privilegiat în Basarabia în anii 1812–1847. O parte dintre aceste acte, ajunse în colecțiile private și fonduri arhivistice publice, continuă să fie mărturiile ale statutului lor social privilegiat de până la anexarea Basarabiei la Imperiul Rus și ale legăturilor de rudenie dintre românii de pe ambele maluri ale Prutului.

BIBLIOGRAFIE

1. Arbure C.Z. Basarabia în secolul XIX. Chișinău: Novitas, 2001, p. 646.
2. Mihail P. Despre bibliotecile parohiale. În: Luminătorul, iunie 1928, Chișinău, 62-64.
3. Gramota na prava, vol'nosti i preimushchestva blagorodnogo rossiyskogo dvoryanstva, 21 aprelya 1785 g. V: Rossiyskoe zakonodatel'stvo X-XX vv.: v 9 t. T. 5. Zakonodatel'stvo perioda rastsveta absolyutizma. Otv. red. E.I. Indova. Izd. Yuridicheskaya literatura, Moskva, 1987 g.
4. Erbiceanu V. Legiuiiri locale Basarabene. Istoric, texte și jurisprudențe. Chișinău: Imprimeria statului, 1921, p. 1.
5. Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Generală Arhiva Națională (ANA, DGAN), Fond-Comitetul provizoriu al regiunii Basarabia, (F.4), inv.1, d. 26, f. 2.
6. ANA, DGAN, Fond-Adunarea Nobilimii Basarabiei, (F.88), inv. 2, d. 290, f. 1.
7. Îndrumător al Arhivei Naționale a Republicii Moldova (partea 1, până la anul 1917, ediția a II-a revăzută și completată). Chișinău, 2004, p. 272.
8. Boga L. Documente Basarabene. Scrisori și răvașe (1660–1860), Vol. II. Chișinău, 1928, p. 7.
9. ANA, DGAN, Fond Colecția de acte medievale moldovenești (F. 220), inv. 2, d. 247, f. 1.
10. Zahariuc P. Ghibănescu Gh. (1864–1936). În: Revista arhivelor, IV(IX), 1997, 3-4, p. 23.
11. Bezviconi Gh., Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru: Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia, la 1821, București: Fundația Regele Carol, 1940, p.3.
12. Berindei D., Genealogie și sociologie. Editura Enciclopedică, București, 2013, p. 7.
13. Bacalov S. Boierimea Țării Moldovei la mijlocul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea (studiu istorico-genealogic). Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat și Drept. Chișinău: CEP USM, 2012, p. 9.
14. Ciubotaru M. Forme și expresii ale conștiinței genealogice la români. În: Revista arhivelor. 1997, IV (IX), nr. 3-4, 53-60.
15. Pînzar A. O spiță de neam din 1819 a boierilor Șeptelici. Câteva considerații despre cum se alcătuiău spițele de neam în Divanul Domnesc. În: Revista de istorie a Moldovei, nr. 3-4/2010, p. 60.

16. Tomuleț V. Dosarele familiilor nobiliare din Basarabia din sec. al XIX-lea – sursă importantă în studierea luptei boierimii basarabene pentru confirmarea titlurilor nobiliare (în baza dosarului familiei Tomuleț). În: *Tyragetia. Muzeul Național de Istorie a Moldovei. Anuar XIII, Chișinău, 2004*, 118-123.

17. Tomuleț V. Arborele genealogic al familiei nobiliare Iordache și Sandulache Tomuleț din Basarabia în sec al XIX-lea. (În baza datelor dosarelor familiilor nobiliare). În: *Conferința științifică internațională cu genericul „Învățământul superior și cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaș-*

tere” dedicată jubileului de 60 ani ai Universității de Stat din Moldova. 28 septembrie.

18. Gherasim Cristina. Confirmarea titlurilor nobiliare de către boierimea din Basarabia în prima jumătate a sec. al XIX-lea: familia de nobili Frunzetti (Frunză). În: *Tyragetia: Istorie. Muzeologie: Serie Nouă. 2013, Vol. 7 (22), nr. 2, 185-189.*

19. Negru I. *Istoria dreptului românesc. Lugoj, 2014, p. 89.*

20. ANA, DGAN, Fond Colecția de acte medievale moldovenești (F. 220), inv. 2, d.1319, f.1.

Teodor Buzu. *Sfatul păsărilor*, 2007, pictură pe mătase, 100 × 100 cm.